

Baby's vooral **niet** **onderprikkelen**

De positie van de allerjongste kinderen in de kinderopvang lijdt al jaren tot zorgelijke berichtgeving. Baby's zouden aandacht en tijd tekortkomen, te weinig veiligheid in één-op-één zorg krijgen, langer in bed huilen dan goed is. Jonge baby's zijn inderdaad zeer gevoelig en waarschijnlijk kwetsbaar voor de prikkelrijke omgeving in een kinderopvanggroep. | Marije Magito

Bij mogelijke schade voor baby's kun je denken aan schade op het moment van aanwezig zijn in de groep, maar ook aan lange-termijnschade. Doorgaans wordt er een verband gelegd met verhoogde stress bij baby's. Deze stress-ervaringen zijn inmiddels met relatief eenvoudige testen aan te tonen.

Inderdaad blijkt onder andere uit onderzoek van dr. Caroline De Weerd en anderen dat verhoogde stress gevonden wordt bij baby's in de kinderopvang. Minder duidelijk is of stresservaringen 'in het moment' gevolgen op de langere termijn hebben en dus inderdaad onherstelbaar schadelijk zijn, of dat de verhoogde stressniveaus slechts een (tijdelijke) afwijking ten opzichte van het gemiddelde vormen.

Om dat verband te onderzoeken zou langdurig onderzoek gedaan moeten worden en dat is moeilijk uitvoerbaar. Over het algemeen wordt nu aangenomen in de literatuur dat temperamentvolle kinderen die drie of meer dagen per week naar de kinderopvang gaan, meer stress en mogelijk zelfs schadelijke stress ervaren.

De zorgelijke berichtgeving heeft geleid tot verhoogde politieke alertheid en uiteindelijk aanpassingen in de wet van de kinderopvang, de wet IKK. Daarin zijn maatregelen opgenomen die baby's

moeten beschermen tegen deze schadelijke invloeden. De wet IKK gaat ervan uit dat risico's kunnen worden beperkt via wettelijke maatregelen. Er is daarbij gezocht naar zogenaamde structuurkenmerken van de kwaliteit. Dat zijn kenmerken die makkelijk te objectiveren, te inspecteren en te handhaven zijn.

Goedkoopste oplossing

We weten inmiddels dat de wetgever verwacht dat de aanwezigheid van meer pedagogisch medewerkers bij de baby's zal leiden tot veranderingen in de kwaliteit en dus minder negatieve effecten voor de baby's. Daarom is de beroepskracht-kindratio veranderd, er zijn minder baby's per begeleid(st)er. Ook door verandering van de opleidingseisen en de toewijzing van een mentor zou deze kwaliteit een positieve impuls moeten krijgen.

Er zijn op dit moment geen gegevens bekend over de aanpassingen die kinderopvangaanbieders hebben gedaan vanwege de verscherpte eisen in de babyopvang. Toch krijg ik in mijn contacten met het veld al wel de eerste signalen door. En deze signalen wijzen erop dat aanbieders kiezen voor de goedkoopste en makkelijkste oplossing.

In de praktijk hebben veel organisaties gekozen voor een gewijzigde groepsindeling waarbij de babygroep, van oudsher een groep voor kinderen tot ongeveer 14 maanden, inmiddels een verticale groep is geworden voor kinderen van 0-4 en in sommige gevallen tot een semi-verticale groep voor kinderen van 0-2 jaar. Dit, omdat dat organisatorisch beter uit te voeren en efficiënter is. De verhoogde beroepskracht-kindratio binnen de klassieke babygroep zou immers tot een forsere kostenverhoging leiden.

Effecten verticale groep

Het effect van een verticale groep op baby's wordt vastgesteld in het rapport van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang 2017-2018: 'Een punt van aandacht is wel dat de kwaliteit voor peuters gemiddeld hoger is dan voor baby's en dit geldt vooral voor verticale groepen. De inrichting van de ruimte is minder goed afgestemd op baby's en ook de emotionele en educatieve proceskwaliteit is lager voor baby's, vooral in verticale groepen. Ook wanneer gekeken wordt naar de mate van welbevinden en betrokkenheid die baby's en kinderen tonen, blijken peuters in peutergroepen zonder baby's het beter te doen.'

➤ De ‘IKK-babymaatregel’ zou dus, ondanks de intenties, ertoe kunnen leiden dat baby’s in een verticale groep nieuwe stijl, toch weer te maken krijgen met overprikkeling. Ook als de aanbieder ervoor zorgt dat randvoorwaarden (zoals akoestiek, licht, medewerkers met aandacht en het contact met ouders optimaal geregeld zijn), dan nog ligt overprikkeling op de loer.

Onderprikkeling

Door de aandacht voor stressverhogende factoren, zoals overprikkeling in verticale groepen, blijft een andere stressfactor onderbelicht. Want ook onderprikkeling bij baby’s levert stress op. Met onderprikkeling doel ik op het ontbreken van ontwikkelingsstimuli voor kinderen die passen bij hun ontwikkelingsbehoefte, stimuli die ze verder kunnen helpen in het verwerven van competenties en vaardigheden.

Denk aan het binnen handbereik brengen van zintuiglijk materiaal of het herhaaldelijk zingen van liedjes en voorlezen. Deze zijn essentieel voor de rijke leeromgeving voor baby’s. Ook zijn prikkels nodig om kinderen plezierige en prettige ervaringen aan te bieden. Denk aan kriebelen op de buik, dat een lachje oplevert en de hechting/relatie versterkt. Of prikkels die het gevoel van geborgenheid bevorderen, zoals muziek en mischien zelfs wel geur.

Hoe dan ook, jonge kinderen hebben prikkels nodig. Wat de gevolgen van een onvoldoende rijke leeromgeving kunnen

zijn laat zich raden: pedagogische verwaarlozing, onvoldoende aansluiten op de ontwikkelbehoefte van het kind, een minder gezonde hersenontwikkeling.

Neurowetenschap

Ook uit onderzoek in de neurowetenschap blijkt overduidelijk dat prikkels nodig zijn voor de ontwikkeling van verbindingen in de hersenen (Betsy van de Grift, 2009). Vooral in de jongste kindperiode verloopt het aanmaken van deze verbindingen volkomen onbewust. Kinderen op deze leeftijd leren veel door ervaringen en met name de herhalingen van die ervaringen.

‘Een gezonde hersenontwikkeling is afhankelijk van de zogeheten serve and return-interactie’, aldus Dick Swaab, hoogleraar neurobiologie. Een ouder of verzorger zendt een boodschap (verbaal of non-verbaal) en het kind reageert daarop. Kleine kinderen zijn afhankelijk van het contact met de verzorgende ouder en zeer sensitief voor de signalen die worden uitgezonden. ‘Weinig of geen interactie tussen baby en opvoeder leidt ertoe dat de hersenen van verwaarloosde kinderen kleiner zijn en blijven bij ernstige verwaarlozing’, concludeert hij. Het uitblijven van reactie van de opvoeder zorgt er ook voor dat het stresssysteem in de hersenen wordt geactiveerd en een verhoogde hoeveelheid cortisol wordt aangemaakt. De hersenen komen in een staat van permanente waakzaamheid. Chronische activiteit van het stresssysteem kan leiden tot diverse problemen

waar kinderen een leven lang last van kunnen hebben: leer- en concentratieproblemen, gedragsproblemen, verslavingsgedrag en psychosomatische klachten.

Dezelfde effecten kun je zien bij kinderen die langdurig getuige zijn van huise-lijk geweld. Dit komt doordat neurale verbindingen (de ‘bedrading’ van de hersenen) in de eerste levensjaren niet tot stand komen of weer afsterven. Hoopgevend is weer de flexibiliteit van het brein: hoe jonger het kind, hoe meer het brein kan profiteren van herstel. Een veilige omgeving en (trauma)behandeling kunnen zorgen voor nieuwe verbindingen in de hersenen, wat bijdraagt aan herstel.

Semi-verticale groepen

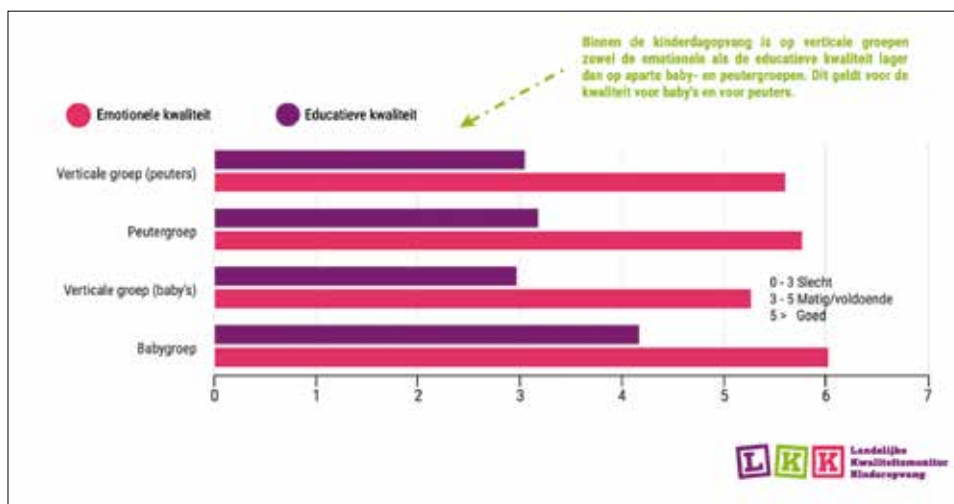
Maar mogelijk nog interessanter dan stressreductie is of de marginale IKK-aanpassingen in de babyopvang wel zullen leiden tot een voldoende rijke leeromgeving. In zo’n rijke leeromgeving moeten baby’s om te beginnen emotionele en fysieke veiligheid ervaren bij de primaire verzorgers. Niet alleen ‘aanwezige’ verzorgers maar ‘daadwerkelijke’ verzorgers die zorgdragen voor interessante, aantrekkelijke en talige interactie met baby’s.

Mijns inziens lopen baby’s in zo’n (semi) verticale groep een grotere kans op onderprikkeling dan voorheen in een ‘gewone’ horizontale babygroep. Immers, baby’s worden weggelegd in ‘hoge of grondboxen’ zodat de veiligheid gewaarborgd wordt (waggelende dreumesen en rondrennende peuters). Zolang de baby zich dan niet laat horen is er tijd voor de dreumesen en peuters, en die slokken alle aandacht vervolgens ten volle op.

Laatst zei een professional in een workshop op de KindVak daarover het volgende: ‘Vaak denk ik aan het einde van de dag: heb ik wel genoeg aandacht gegeven aan de baby’s? Met name de baby’s die níét de hele dag door (dreigen te) jammeren. Daar voel ik me niet goed over.’

Onderprikkeling herkennen

Een begrijpelijke twijfel. Want een niet-mobiele baby gaat nog niet op ontdekkingstocht. Een jonge baby kan zich nog

Uit: infographic landelijke kwaliteitsmonitor kinderopvang 2017-2018

niet zo heel goed uiten. En het is moeilijk om de potentiële talenten en karaktertrekken van een baby al te herkennen. In tegenstelling tot de gestresste baby, die zijn welbevinden doorgaans zou uiten door slecht slapen en veel huilen, kan de onderprikkelde baby moeilijker te herkennen zijn.

Sterker nog, een onderprikkelde baby kan zelfs gedrag vertonen dat we relateren aan overprikkeling. Zoals bij een moeder, die het advies van haar arts kreeg om bij haar huilbaby 'vooral alle prikkels te vermijden', terwijl zij een zwangerschap vol drukte (leerkracht basisonderwijs en druk sociaal leven) achter de rug had. Haar baby ging niet huilen van de prikkels, maar ging steeds harder huilen door te weinig prikkels.

Overigens, de onderprikkelde baby kan vaak ook een erg rustige baby zijn, een baby die niet opvalt. Een baby die niet om extra zorg of aandacht vraagt. Een baby waarvan de begeleid(st)er zegt: 'Dit is een "tevreden" of een "lekker rustige" baby.'

Terwijl de wat oudere dreumes of peuter al gedrag vertoont wat bij volwassenen wel bore-outgedrag wordt genoemd (on-

aangenaam gedrag of negatieve gevolgen door extreme verveling), gaat de 'bore-outbaby' mogelijk makkelijk mee met de dagelijkse routines. Wel zo handig in een kinderopvanggroep, waar beroepskrachten ogen en oren tekortkomen.

Juist om waakzaam te zijn op dit fenomeen met een potentieel flinke schade voor de ontwikkeling op lange termijn, zijn uitstekende opleidingen nodig voor het werken met baby's. Het bieden van een rijke leeromgeving aan de allerkleinste kinderen blijkt complex vakwerk te zijn.

'Vaak krijg ik de vraag wat de gouden tip is voor ouders met een huilbaby. Verminder niet alle prikkels, zeg ik dan, maar bied fijne prikkels aan die de baby kent uit de baarmoeder. Baby's huilen soms niet omdat ze overprikkeld zijn, maar juist omdat ze onderprikkeld zijn van die prettige sensaties', stelt Eline Moller, postdoc-onderzoeker en orthopedagoog bij Stichting Epilepsie Instellingen Nederland.

Conclusie

Naast zorg om 'overprikkeling' in de kinderopvang is het dus goed om ook alert

te zijn op 'onderprikkeling'. Beide varianten leveren toxische stress op en inmiddels is genoeg bekend dat dit kan leiden tot een ontwikkelingsachterstand. Betrek ook ouders en informeer hen over de maatregelen die je treft om over- en onderprikkeling te voorkomen. Bied ouders de mogelijkheid te leren van de expertise die je hebt, zodat baby's ook thuis geen risico meer lopen op onderprikkeling.

Zorg dus goed voor de baby's in je kinderopvang. De groepssamenstelling zou daarbij niet uit mogen maken. Mits er voldoende kwaliteit geboden wordt met een rijke speelleeromgeving, inclusief uitermate sensitieve en beschikbare professionals, die ook goed kunnen aansluiten bij de behoeften van baby's. Baby's zijn de meest kwetsbare kinderen in de kinderopvang. Baby's opvoeden is geen kinderspel en er hangt te veel van af om er te weinig aandacht aan te besteden.

Marije Magito is directeur van het Jonge Kind Centrum (JKC).